
Görögkatolikus egyházmegye Itáliában?

A bibliofil ember mindig szívesen vállalkozik egy-egy új könyv bemutatására. Így van ez ebben az esetben is. Hát még ha azt is hozzávesszük, hogy személyes érintettség is buzdítja erre a munkára! Sőt, ha még egy történelmi párhuzam is felmerül további motivációként! Lehet, hogy nem is érdemes teljesen szétválasztani eme említett szempontokat, hiszen át- meg átjárják egymást.

A bemutatásra választott könyvről szóló írásunk címe figyelemfelkeltő. Szinte provokatív. A nyugati kereszténység kiemelt fontosságú területén – melynek fellelővára Róma – léteznek, létezhetnek-e nem római katolikus, vagyis nem latin szertartású emberek? Olyanok, akik nemcsak turistaként mennek oda (vagy újabban a jobb megélhetés, munkavállalás reményében), hanem ténylegesen ott laknak? Meggyőző választ kapunk a kérdésre egy napjainkban megjelent, még a nyomdafesték illatát árasztó könyvből: 2019 februárjában nyomtatták! Egy egész egyházmegyét – keleti terminológia szerint: eparchiát – mutat be sokféle szempontból, sok dokumentummal, képpel, illusztrációval, térképpel.

Minden bizonnyal nemcsak a bibliofil, könyvszerető emberek figyelhetnek fel a csinos kötetre, hanem mindazok is, akiket valamilyen formában érdekel a keleti kereszténység, illetve az egyetemes egyház sokszínűsége. Amellett, hogy valóban figyelemfelkeltő könyvről van szó a külalakját tekintve, a belső tartalma is igazán gazdag, amit részletesen igyekszünk bemutatni.

Szót ejtve a személyes érintettségről, eme írás szerzője elmondhatja, hogy közel negyven esztendővel ezelőtt – ösztöndíjas korában – már bizonyos fokig birtokába jutott a könyvben bemutatott ismereteknek, vagy legalábbis egy részüknek: két alkalommal is volt sze-

rencséje meglátogatni a lungroi egyházmegye területének több helyét, több templomát, közösségét, szerzetesi monostorát. Így bátran ajánlhatja másoknak is a könyvben rejlő, illetve az általa bemutatott materiális, lelki és szellemi kincsek megismerésében való elmélyedést. Valóban jól átgondolt szerkesztéssel kialakított kincsesbányát jelent a szép és tartalmas könyv.

Következzék a történelmi párhuzam. A lungroi eparchia 2019. február 13-án ünnepelte fennállásának centenáriumát. Csaknem együtt született a magyar görög katolikusok számára felállított hajdúdorogi egyházmegyével. Mi is nagy ünnepsorozatot tartottunk 2012-ben,¹ mi is tekintélyes publikációt jelentettünk meg ezen alkalommal.² Talán fel tudtuk hívni hazánk társadalmának figyelmét a hatmillió római katolikus hívősereg mellett a negyedmilliót sem elérő görög katolikuságra. Ugyanezt kívánjuk a Dél-Olaszországban élő italo-albánoknak is. Érdeemes felfigyelni Donato Oliverio megyéspüspöknek a szavaira: „A lungroi egyházmegye első centenáriuma kiváló alkalom arra, hogy jobban megismerjék és jobban felfogják ennek az élő egyháznak a méltóságát és jelentőségét, amit mi alkotunk a jövőbe tekintve”. – Minden bizonytalansággal, komoly, fontos, értékes figyelemfelkeltő eszköz lehet ebből a szempontból a száz esztendő jubileumra megjelentetett könyvük.

A bevezetővel együtt összesen tíz részre oszlik a mű. Ezeken belül további tizennégy rész különböztethető meg benne, ami nemcsak a könyv jól tagoltságából, hanem a tartalomjegyzékből is nyomon követhető. Első ránézésre látszik, hogy nem szigorú értelemben vett történelmi művet kívántak az utókorra hagyni a mű összeállítói. Nem tartalmaz lábjegyzeteket, criticus apparatust, szakirodalmi bibliog-

1 A Hajdúdorogi Egyházmegye centenáriumi évének ünnepi megnyitója 2012. február 18-án volt Hajdúdorogon. A jeles jubileumra a Magyar Posta emlékbélyeget bocsátott ki. 2102. május 12-én Parlamenti Emléktűzés és családi napot rendeztek Budapesten, melynek fővédnöke és házigazdája Surján László volt. 2012. július 3. és 5. között hálaadó zárandoklatot vezettek a püspökök Rómába. A századik évforduló alkalmából 2012. szeptember 21-én Brüsszelben rendeztek tanácskozást, melynek fővédnöke és házigazdája Surján László volt. Nemzetközi konferenciával, kiállítással és koncerttel emlékeztünk Rómában, 2012. november 27-én az egyházmegye megalapítására. A 100 éves Hajdúdorogi Egyházmegye centenáriumi évzáró ünnepségét pedig 2012. december 27-én tartották Hajdúdorogon.

2 A hajdúdorogi centenáriumi emlékévként kiadott „...minden utamat már előre látod – Görögkatolikusok Magyarországon” című kötet a Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Apostoli Exarchátus történetét, a magyar görögkatolikuság történeti útját ismer-teti három nagy részben, 228 színes lapon.

ráfíát, illetve irodalomjegyzéket. A számtalan benne rejlő adattal, évszámmal, történelmi esemény felidézésével – olykor visszatérően is: például az alapító apostoli rendelkezés esetében – mégis megfelel a tudományosság kritériumainak is. Bizton állítható azonban az is, hogy széles körű elterjedésre szánták, így olvasmányossá tették a szerkesztők; tartalmában pedig oly színessé, hogy az egyházmegyének nemcsak az előzményeiről, megalapításának körülményeiről, életének elindulásáról, hanem mai helyzetéről is egzakt és pontos ismereteket nyújtson ez a könyv. Ugyancsak szólni kell a benne lévő sok dokumentumról, illetve azok reprodukciójáról: ezek szintén a tudományos szintet emelik a sok egyéb fényképfelvétellel együtt.

Természetesnek lehet venni, hogy először a megyéspüspök – aki az egyházmegye negyedik püspöke – szól az olvasóhoz. Először hála-lásan idézi fel a történelemből, hogy XV. Benedek pápa 1919. február 13-án kelt apostoli konstitúciójával egyetlen egyházi és jogi egységbe tömörítette azokat az albánokat és görögöket, akik a XV. és XVIII. század között menekültként érkeztek a mai területükre, Dél-Olaszországba. Az Apostoli Szentszék gondoskodását lehet meglátni abban, hogy segítette ezeket az embereket atyáik örökségének megőrzésében, és hogy elfogadta azt, hogy rítusukkal, liturgiájukkal, nyelvükkel az egyetemes egyház képét színesítsék. Az immár szentté avatott II. János Pál pápához kötődik az a gondolat,³ hogy az egyház két tüdővel (pontosabban: tüdejének mindkét felével) lélegzik – és ez a megállapítás ebben az esetben talán még inkább érvényes, hiszen a két (nyugati és keleti) egyházrész szorosan egymás mellett él. Oliverio püspök megállapítása szerint „az egyházmegye megalapítása Isten akaratából történt, hogy az albánok vérük ontás után továbbra is megélhessék az értékes és sokszínű atyai örökségüket, az egyház testével való egységben, és hogy a katolikus egyház számára ajándékot jelentsenek, hiszen annak kebelében élnek meg és nyilvánítják ki a keresztény Kelet gazdagságát és szépségét, melynek liturgikus hagyományához töretlenül hűségesek maradtak”.

3 Érdekes azonban, hogy a pápa „Redemptoris Mater” kezdetű, 1987. március 25-én kelt enciklikájának megjelenése előtt – magyar kiadását lásd II. János Pál: A boldogságos Szűz Mária a zárandokló egyház életében, (Pápai megnyilatkozások XV.), Budapest, 1987. – már Olivier Clement ortodox teológus is megfogalmazta ugyanezt a gondolatot az *L'altro sole* című könyvében.

Az első fejezet címe: „Az első centenárium”. Ez adja a könyv igazi történeti részét. Ugyanis átíveli a Dél-Olaszországba áttelepedett albánok történetét a kezdetektől napjainkig. A görögök és albánok XV–XVIII. század közötti menekülése és letelepedése három egymáshoz közeli dátumhoz köthető: az 1439-es Firenze-Ferrari Zsinat (amely valójában az első igazi nagy uniós zsinat volt), Konstantinápoly eleste 1453-ban, valamint Szkander bégnek 1468-ban bekövetkezett halála. „Ebben az időben egy nép a nyelvi és egyházi örökségével költözött el. A menekültek kénytelenek voltak elhagyni a szülőföldjüket, hogy *életben, szabadnak és kereszténynek maradjanak*. Elmenekülésükkel csak kevés dolgot, a kevésbé nehezeket, a legértékesebbeket tudták magukkal vinni, az eltörölhetetleneket: az emlékeiket, a nyelvüket, a bizánci rítusukat; szülőföldjükön pedig fájdalom, úr és kilátástalanság maradt”. Szkander bég – „Krisztus atlétája” – külön kiemelését kap ebben a részben. A történelmi áttekintés aztán folytatódik az egyházmegye megalapításán keresztül egészen napjainkig. Megtudhatjuk, hogy a lungroi eparchia híveinek száma mintegy negyvenezer, akik harminc egyházközségben élnek.

Ebben az egyházmegyében az italo-albánok „megélik és őrzik a Szent Péter székével való egyházi közösségben a bizánci hagyományt a maga liturgikus, szertartási, ikonográfiai, teológiai, lelki, dallambeli gazdag örökségével”. Az első keresztény századok helyzetét lehet felfedezni itt, amikor a görögök és latinok még egy közösségben éltek, miközben mindegyikük a maga nyelvén, a maga hagyománya szerint dicsőítette az egyetlen és egyedüli igaz Istent. Most az italo-albán katolikus egyház *sui iuris* – vagyis *sajátjogú* – egyház, Róma püspökével, a pápával való teljes egységben. Szerkezeti felépítésében, fegyelmi rendjében, saját bizánci hagyományával és liturgiájával az ortodox egyházhoz áll közel, s mégis katolikus. Olaszországban három ilyen közigazgatási egység létezik, amelyek az Apostoli Szentszéknek vannak alárendelve: Calabriában a Lungroi Eparchia, Szicíliában a Piana degli Albanesi Eparchia,⁴ Lazióban

4 A Piana degli Albanesi Eparchiát XI. Piusz pápa alapította az Apostolica Sedis kezdetű bullájával 1937. október 26-án.

pedig a bazilita szerzetesek székhelye, a Grottaferratai Apátság.⁵ A könyv fejezetének ez a része azzal zárul, hogy „az italo-albán egyház egy keleti oázist képez a latin Nyugaton, annak tudatában, hogy a keresztények egységért kell munkálkodnia”.

Az első fejezet további három része bemutatja az egyházmegye eddigi püspökeit. *Giovanni Mele* (1885–1979) mintegy 34 évesen lett püspök 1908-ban, így hosszú időn keresztül irányíthatta az egyházmegyét, és igazi jó pásztorként maradt fenn az emléke. Giovanni Stamati (1912–1987) 1967-ben lett püspök, és a nyugalomba vonult elődje szolgálatát folytatta apostoli adminisztrátorként, majd annak 1979-ben bekövetkezett halálától megyéspüspökként. Fáradhatatlan főpásztornak ismerték, aki igen nagy gondot fordított a papság és a hívek lelki képzésére. Ugyanakkor törekedett híveinek szociális és gazdasági föl-emelésére is. Az olasz püspöki kar is elismerte a bölcsességét, gyakran elfogadva az útmutatásait. *Ercole Lupinacci* (1933–2016) harmadik püspöke lett a lungroi egyházmegyének 1988-ban, bár már 1981-ben püspökké szentelődött. Rendkívül széles körű tevékenységet folytatott, amelyből kiemelkedik, hogy a még elnyomatásban élő Albániából számtalan fiatalnak segített abban, hogy külföldön tanulhasson, majd visszatérve a hazájába otthon kamatoztassa a megszerzett tudását.

A fejezet a Jótanács Anyja ikonjának bemutatásával zárul. Számukra olyan ez, mint a magyar görög katolikusok számára a máriapócsi Istenszülő-ikon.

A második nagy fejezet „Az önállóságra való eljutás útja” címet viseli. Ismét nagy történelmi ívvel találkozunk itt. A kezdetektől a nagy Egyetemes Zsinatokon át és egyéb egyházi intézkedéseken keresztül eljuthatunk a Rómában való görög kollégium jelentőségéig, majd pedig az eparchia felállításáig.

Az italo-albánok életében legfontosabb dokumentum olasz fordítását közli teljes egészében a harmadik fejezet: a XV. Benedek pápa által 1919. február 13-án kibocsátott *Catholici fideles* kezdetű apos-

5 A Szűz Máriáról nevezett bazilita kolostort 1004-ben alapította Szent Nilosz. Nevét egy vasráccsal lezárt kriptáról kapta (latinul *cripta ferrata*, olaszul *Grottaferrata*), amit már a XI. században így neveztek. Felszentelése 1024-ben történt, azóta két kis megszakítástól eltekintve folyamatosan élnek itt bazilita szerzetesek. 1937. szeptember 26-án XI. Piusz pápa „sztauropég” (vagyis önálló) apátság rangjára emelte.

toli konstitúcióét. A címlapot színes kép mutatja be. Óriás örömet jelentett ez a pápai dokumentum az italo-albánok számára. Benne látták megvalósulni az álmukat, folyamatosan fenntartott vágyukat, hogy elnyerjék az egyházi önállóságot.

Hogy ne csak a hivatalos szöveg, illetve annak fordítása alkossa a teljes fejezetet, még három kisebb rész csatlakozik hozzá. Az első a calabriai görög szentekről szól. A második „Az utolsó italo-görög szentet, Filippo Burgarellat” mutatja be. A harmadik rész egy érdekes hagyományt idéz fel. Szkander bég 1467. április 24-én nagy győzelmet aratott a törökök felett, és ennek emlékére minden húsvét kedden népviseletben és táncsal ünnepelnek az albánok. Ezt a hagyományt ma is megélik és gyakorolják.

A negyedik nagy fejezet meglehetősen színesre sikeredett a műben. „A bizánci liturgikus év” címet viseli, és az „igazi és sajátos egyházi életet mutatja be” az állandó és változó ünnepek sorozatával, a szertartási jellegzetességekkel, annak ismertetésével, hogy a bizánci hagyományhoz kötődve hogyan fejezik ki hitüket az italo-albánok. Az ünnepek ismertetése után két egészen sajátos kis rész következik a könyvben. Az első a bizánci szertartású templomok jellegzetességét, az ikonosztáziót mutatja be. Leírja, hogy Nazianzi Szent Gergely szerint „az ikonosztázió az ég és a föld különbözőségének a szimbóluma, és az isteni misztérium felfoghatatlanságára akarja felhívni a figyelmet”. A másik pedig az oltár szimbolikáját, jellegzetességeit, tartozékait értelmezi.

A következő három fejezet (az ötödik, a hatodik és a hetedik) az ikon-, illetve mozaikművészetről szól. Elméleti és teológiai megalapozást ad, ugyanakkor egészen gyakorlati dolgokat is tárgyal, mint például azt, hogy hol kell otthon tartani az ikonokat, hogyan kell megcsókolni az ikonokat, mi a színek jelentősége az ikonokon, valamint azt a témát is részletesen körüljárja, hogy az ikon célja az imádságra való buzdítás. – A mozaikról viszont egyetlen példa alapján tárgyal: a lungroi székesegyház „Utolsó ítélet” ábrázolását bemutatva. – Ezt a részt is egy érdekes téma zárja: a befogadás ikonjának bemutatása. Egyrészt az albánoknak itáliai földön való befogadására utal, másrészt a keleti keresztényeknek mai elmenekülésére, illetve befogadására...

A nyolcadik fejezet három személyt mutat be: „Az evangélium mai tanúit”. Elsőként Kalkuttai Szent Teréz (eredeti nevén: Anjeze

Gonxhe Bojaxhiu) (1910–1997) életének legfontosabb eseményeit láthatjuk azzal együtt, hogy 2016. szeptember 4-én lett szentté avatva. Utána Boldog Josif Papamihali (1912–1948) következik, majd Macrina Raparelli anyja (1893–1970), akit Ferenc pápa 2017. március 23-án tiszteletre méltónak nyilvánított. Boldog Francesco Maria Greco (1857–1931) zárja a sort, aki 2016. május 21-én került a boldogok sorába.

Az utolsó, kilencedik fejezet rendkívüli értéke a könyvnek. „Az eparchia harminc paróchiáját” mutatja be. Kezdődik egy rendkívül szemléletes és precíz térképpel, aminek alapján vizuális ismeretet nyerünk az italo-albánoknak a Dél-Olaszországban való jelenlétéről. Utána egy-egy teljes oldalon leírja az egyes paróchiák jellegzetességeit, legfontosabb adatait. És – amivel különösen érdekessé válik a mű – sok-sok fényképet, reprodukciót, képet közöl mindegyikkkel kapcsolatban. Szinte egy képes albumot lapozgathat az olvasó, ám közben alapos ismereteket szerezhet ennek az egyháznak, az italo-albán egyházmegyének mérhetetlenül gazdag kincseiről. Közben a Szent Kozma és Damján ingyenes orvos vértanúk kegyhelyét is megismerheti az olvasó: az első ezredforduló után (1088-ban) még arról szól a tanúskodás, hogy élő szerzetesi monostor állt ott, melynek ma már csak az alapjai láthatóak. A templomát viszont Lupinacci püspök 2000. szeptember 28-án kegyhellyé nyilvánította.

Ez az utolsó fejezet – és egyben maga a könyv is – azzal a résszel zárul, ami azt a címet kapta, hogy „Feladatunk: az ökumenizmus”. Fényképek illusztrálják a rövid szöveget.

Bár könyvünk nem szól róla, de a centenáriumi év kiemelkedő eseményei között szerepel a május 24-ei görög katolikus Szent Liturgia a római Szent Péter-bazilikában, majd a másnapi találkozás Ferenc pápával. Mindenesetre mi együtt örülhetünk a testvér egyházmegye centenáriumának, és örvendezhetünk a szép könyvünknek is.

Pietro Lanza – Demetrio Guzzardi (a cura di): *Eparchia di Lungro: una piccola diocesi per i fedeli italo-albanesi precursori del moderno ecumenismo* (A Lungroi Eparchia: egy kis egyházmegye az italo-albán hívek, a modern ökumenizmus előkövetői számára), Cosenza, 2019. 96 o.

Ivancsó István